

С. С. Василів

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ПІДВІДОМЧОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

© *Василів С. С., 2016*

Розглянуто основні види правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. На основі аналізу законодавства про адміністративні правопорушення охарактеризовано шляхи вирішення та усунення правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: правові колізії, підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення.

С. С. Васильив

ПРАВОВЫЕ КОЛЛИЗИИ ПОДВЕДОМСТВЕННОСТИ РАССМОТРЕНИЯ ДЕЛ ОБ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ

Рассмотрены основные виды правовых коллизий подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях. На основе анализа законодательства об административных правонарушениях охарактеризованы пути решения и устранения правовых коллизий подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях.

Ключевые слова: правовые коллизии, подведомственность рассмотрения дел об административных правонарушениях.

S. S. Vasyliv

LEGAL COLLISIONS OF JURISDICTION OF CONSIDERATION BUSINESSES ABOUT ADMINISTRATIVE CRIMES

The article considers the main types of legal conflicts of jurisdiction cases on administrative offenses. We characterize solutions to conflicts and eliminating legal jurisdiction of cases on administrative offenses based on analysis of the legislation on administrative offenses

Key words: legal collisions jurisdiction of cases on administrative offenses.

Постановка проблеми. Однією з перешкод належного функціонування механізму визначення та розмежування підвідомчості справ про адміністративні правопорушення та інших справ є існування окремих правових колізій. При цьому правові колізії характерні не лише у питаннях про розмежування підвідомчості розгляду адміністративно-деліктних справ, а й при розмежуванні предметів відання органів адміністративної юрисдикції.

Аналіз дослідження проблеми. Правові колізії були і є предметом дослідження у працях науковців С. Алексєєва, М. Власенка, О. Зайчука, О. Капліної, Д. Лилака, М. Марченка, М. Матузова, А. Мірошніченка, О. Москалюка, Н. Оніщенко, С. Погребняка, П. Рабіновича, В. Сирих, Ю. Тихомирова та інших. У науковому доробку згаданих науковців вже накопичено певний науковий матеріал, у якому висвітлено теоретичні основи та пропозиції щодо правових колізій і способів їх уникнення та вирішення, однак недостатньо дослідженим залишається питання колізійних норм у правовому регулюванні підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Мета статті – на основі аналізу наукових праць, чинного законодавства про адміністративні правопорушення дослідити правові колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення та визначити основні шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Для визначення особливостей правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення необхідно з'ясувати поняття “правова колізія”. Термін “колізія” вживався ще у римському приватному праві та походить від латинського “collision”, що означає “конфлікт, зіткнення протилежних обставин та інтересів”.

У науковій літературі немає єдиного підходу до розуміння правових колізій, адже законодавством України це поняття не визначено.

Так, Д. Лилак зауважує, що поняттям правових колізій охоплюються усі протиріччя, що виникають у правовій системі суспільства, зокрема у правових концепціях, теоріях та поглядах, правосвідомості і правовій культурі, правоутворенні і реалізації норм права, правовій поведінці, законності правопорядку, праворозумінні [1, с. 34].

Своєю чергою, Ю. Тихомиров визначав правові колізії як суперечності між існуючими правовими актами, інститутами, вимогами, діями щодо зміни, визнання або відторгнення [2, с. 4]. Автор розглядає правові колізії у широкому розумінні, але не зачіпає практичної проблематики цього питання – колізії правових норм.

Натомість теоретики права частіше тлумачать правові колізії як зумовлений системою об'єктивних причин різновид протиріч у сфері права, сутність якого виявляється у наявності розбіжностей між приписами нормативно-правових актів чи нормативних та інтерпретаційних актів, що спрямовані на регулювання однотипних суспільних відносин чи роз'яснення правових норм [3].

Висвітлюючи зміст колізій, А. Мірошніченко визначає їх як розбіжність між двома або більше приписами правових актів, що поширюються на ті самі відносини і не можуть бути застосовані одночасно [4, с. 11].

У науковій літературі як синонімічні вживаються такі поняття, як “правова колізія”, “колізія законодавства”, “колізія правових актів”, “колізія законів”, “колізійність законодавства”. Тому слушною видається думка окремих авторів, які вважають, що при аналізі правових колізій та суміжних понять коректнішим було б визначити колізії через співвідношення не між правовими актами, а між нормами нормативних актів (їх приписами) [2, с. 23].

В юридичній літературі виділяють різноманітні класифікації правових колізій, а отже, і колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення зокрема. Найповнішу та науково обгрунтовану класифікацію правових колізій запропонував М. Власенко, класифікуючи їх за такими критеріями: за властивостями та особливостями норм, що конфліктують – темпоральні, просторові, ієрархічні, змістовні; за ступенем зіткнення правових норм – суперечності та відмінності [5, с. 27].

Найпоширенішими у правозастосовчій практиці є саме темпоральні або часові правові колізії, які виникають у ситуації, коли для регулювання одного й того самого правовідношення у різний час приймаються різні правові норми. В такій ситуації визначальним є напрямком темпоральної чинності нормативно-правового акту, в якому міститься норма: дія норми може бути прямою, коли норма поширюється на факти, які виникли після набрання нею чинності або до набрання ним чинності та продовжують існувати; зворотною – коли норма поширюється на факти, які виникли до набрання ним чинності вже з моменту їх виникнення; дія норми може бути переживаючою, коли дія норм поширюється лише на нові факти [6, с. 108].

Безперечно, при прийнятті кожного нового нормативно-правового акту має відбуватися скасування та зміна усіх інших актів, що йому суперечать. Проте з ускладненням правового регулювання, враховуючи наявність тисяч нормативно-правових актів, що потенційно можуть містити конфліктуючі норми, забезпечення такого ідеалу є недосяжним, але до нього слід прагнути [4, с. 17]. Існування темпоральних колізій зумовлюється переважно припиненням дій правових норм шляхом заміни їх пізнішою, яка регулює ті самі правовідносини.

Для подолання темпоральних колізій використовується відомий ще з часів римського права колізійний принцип “*lex posterior derogate priori*” (“пізнішим законом відміняється більш ранній”). Застосування цього колізійного принципу ґрунтується на припущенні розумності законодавця: “законодавець завжди мислить послідовно і ніколи не допускає протиріччя із самим собою”, тобто в контексті подолання темпоральних колізій це припущення означає, що, видавши нову норму, законодавець тим самим прагнув скасувати стару норму [7, с. 6, 7].

Прикладом темпоральних правових колізій при визначенні підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення є ситуація, що склалася з набранням чинності Закону України “Про національну поліцію”. [8] Так, пунктом 8 статті 23 КУпАП серед основних повноважень поліції закріплено, що поліція здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання. А статтею 222 КУпАП визначено підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення органам внутрішніх справ (Національній поліції), а також сформульовано загальні засади визначення та розмежування ієрархічної підвідомчості справ між посадовими особами цих органів.

Законом України “Про національну поліцію” визначено загальну систему органів поліції (ст. 13), центральні органи управління поліції (ст. 14) та територіальні органи поліції (ст. 15), проте сьогодні ще не сформовано усіх підрозділів поліції. У пункті 14 “Прикінцевих та перехідних положень” закріплено, що до укомплектування спеціально підготовленими поліцейськими та забезпечення функціонування на всій території України патрульної поліції тимчасово, до 31 грудня 2016 року, дозволяється функціонування в складі поліції державної автомобільної інспекції та підрозділів громадської безпеки, на які покладаються обов’язки з охорони громадського порядку та забезпечення безпеки дорожнього руху в окремих регіонах та населених пунктах, де тимчасово відсутня патрульна поліція.

Натомість у статті 222 КУпАП зазначено, що від імені органів внутрішніх справ (Національної поліції) розгляд справ про адміністративні правопорушення можуть здійснювати у тому числі “інші поліцейські, на яких покладено нагляд за додержанням відповідних правил”, “уповноважені поліцейські підрозділів Національної поліції” та інші.

За юридичною силою норм, які перебувають у колізії, виокремлюють колізії однакової юридичної сили та норми різної юридичної сили [5, с. 27].

Ієрархія нормативних актів – це один з основних, важливих, центральних елементів правової системи будь-якої держави. Ієрархічний зв’язок означає, що нормативно-правові акти посідають у структурному ряду певне місце і не можуть містити норм, що суперечать вищим актам. Ієрархічна структура системи законодавства визначається юридичною силою нормативних актів, а юридична сила, своєю чергою, – місцем, яке займає орган, що діє у механізмі держави [9, с. 204, 205].

Ієрархічні колізії при визначенні підвідомчості справ про адміністративні правопорушення вирішують на основі існуючої ієрархії нормативно-правових актів, які містять ті чи інші норми.

Менш характерними для інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення є просторові колізії, що можуть виникати через триваючий характер правовідносин у просторі, тобто з метою регулювання певних правовідносин використовуються норми різних держав або різні норми для окремих територій.

Нині, на жаль, виникла потреба запровадження особливих норм для регулювання відносин на окремих територіях держави Україна. Так, правовий статус органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та органів, які створюються такими органами (адміністративних комісій при виконавчих органах міських, сільських, селищних радах), та їхні повноваження щодо підвідомчості їм розгляду справ про адміністративні правопорушення визначає Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” [10] та статті 218, 219 КУпАП.

Водночас Законом України “Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей” [11] від 16.09.2014р. тимчасово на три роки запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Закон передбачає впровадження особливого порядку призначення керівників органів прокуратури і суддів, який допускає органи місцевого самоврядування до вирішення цих питань та дає можливість на підставі рішень міських, селищних, сільських рад створювати загони народної міліції, на які покладається реалізація завдання з охорони громадського порядку в населених пунктах цих районів (ст. ст. 5, 9 Закону). Законодавець не визначає у цьому нормативно-правовому акті кола повноважень “народної міліції”, проте у частині 2 статті 9 Закону зазначено, що загони народної міліції утворюються на добровільних засадах із громадян України, які постійно проживають у відповідних населених пунктах цих районів, а координують діяльність загонів народної міліції з охорони громадського порядку в населених пунктах відповідно голови сіл, селищ, міст. Зі змісту Закону стає зрозумілим, що голови сіл, селищ, міст на цих територіях можуть бути наділені й додатковими юрисдикційними повноваженнями, зокрема у сфері адміністративно-юрисдикційної діяльності.

Іншим Законом визначено статус Автономної Республіки Крим, як тимчасово окупованої території України. Так, Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” [12] визначає особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, установ та організацій в умовах тимчасової окупації, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб. У статті 9 Закону зазначено, що державні органи та органи місцевого самоврядування, утворені відповідно до законодавства України, їхні посадові та службові особи на тимчасово окупованій території діють лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Натомість, у статті 12 Закону визначено заходи правового реагування на тимчасово окупованій території, а саме – окреслено правила визначення підсудності справ, зокрема адміністративних справ, підсудних місцевим загальним судам як адміністративним судам. Що ж до судової підвідомчості (підсудності) справ про адміністративні правопорушення, то цим Законом це не врегульовано, але, на нашу думку, питання підвідомчості повинне вирішуватися за аналогією до питань підсудності цивільних та кримінальних справ.

Отже, просторові колізії допустимі за умови чіткого визначення територіальних меж дії правових норм, які регулюють зокрема питання підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Найбільш притаманними інститутів підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення є змістовні колізії, під якими розуміють колізії між різними нормами, які одночасно діють на одній території та мають однакову юридичну силу.

При подоланні змістовних колізій застосовується колізійний принцип “*lex specialis derogat generalis*” (“спеціальний закон відмінює (витісняє) загальний закон”), який ґрунтується на презумпції розумності законодавця. У контексті колізійності принципу “*lex specialis*” це припущення означає: “прийняття спеціальної норми свідчить про наявність спеціальної цілі законодавця – врегулювати певний різновид суспільних відносин інакше, ніж загальна норма” [7, с. 6, 7].

Так, статтею 13 КУпАП регулюється питання відповідальності неповнолітніх осіб, а саме осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років. Нормою КУпАП передбачено, що у випадках вчинення неповнолітніми віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121 – 127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 174, 185, 190- 195 КУпАП, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах, тобто зі змісту статті зрозуміло, що суб’єктами розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, є органи (посадові особи), визначені у статті 213 КУпАП. Однак, Законом України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей” у статті 6 визначено, що розгляд справ щодо неповнолітніх, які вчинили адміністративні правопорушення у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років, підвідомчий виключно судам.

Змістовні колізії здебільшого створює законодавець свідомо для диференціації правового регулювання, якого досягають створенням спеціальних норм. Тобто, спеціальні норми покликані відображати особливості і характерні риси суспільних відносин. Спеціальні норми видаються зі спеціальною метою регулювання визначених відносин, і лише в межах своєї дії вони забезпечують досягнення конкретної цілі [7, с. 7, 8].

Актуальним, на нашу думку, у контексті тематики наукового дослідження з питань визначення та розмежування підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення є визначення позитивних (доброякісних) та негативних (шкідливих) колізій підвідомчості. Як негативну колізію підвідомчості можна розглядати ситуацію, за якої неможливо однозначно оцінити віднесення справи про адміністративні правопорушення до підвідомчості того чи іншого юрисдикційного органу.

Прикладом негативної колізії підвідомчості розгляду адміністративно-деліктних справ є положення пункту 17 статті 25 Закону України “Про місцеві державні адміністрації”, у якому зазначено, що місцеві державні адміністрації розглядають справи про адміністративні правопорушення, віднесені до їх відання, утворює адміністративні та спостережні комісії, координує їх діяльність. Водночас у статті 218 КУпАП як органи адміністративно-деліктної юрисдикції визначено лише адміністративні комісії при виконавчих органах міських, сільських та селищних рад. Тобто, при визначенні підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення адміністративним комісіям необхідно керуватися нормами Закону України “Про місцеві державні адміністрації” та КУпАП.

Без вирішення спірної ситуації чи іншого правового питання у будь-якому з уповноважених на те органів негативні колізії підвідомчості негативно впливають на функціонування всієї юрисдикційної системи держави.

Не менш негативно впливають на функціонування юрисдикційних органів позитивні колізії підвідомчості справ, які проявляються у випадках, коли одна й та сама справа про адміністративне правопорушення може бути предметом розгляду кількох адміністративно-юрисдикційних органів (їхніх посадових осіб). Проте, окремі науковці вважають допустимою ситуацію, коли існують позитивні колізії у правозастосовчій діяльності, оскільки за своєю природою правові колізії є нормальним або й необхідним явищем, яке характеризує розвиненість правової системи [13, с. 37, 38]. Наприклад, розгляд адміністративно-деліктної справи про порушення правил безпеки польотів, передбачених статтею 111 КупАП, підвідомчій адміністративним комісіям при виконавчих органах міських рад у частині 1, 3–5 статті 111 КУпАП та органам повітряного транспорту. Тобто, вирішення цієї правової колізії можливе законодавчим закріпленням підвідомчості розгляду цього адміністративного делікту за спеціалізованим органом у цій сфері чи більш компетентною посадовою особою.

Як зауважує А. Мірошніченко, будь-яка колізія здатна спричинити негативні наслідки: по-перше, якщо є дві норми, однакові за змістом, існує і ризик неправильного вибору однієї з них; по-друге, ризик неправильного вибору норми, що підлягає застосуванню, іноді є необхідною платою за лаконічний виклад нормативного матеріалу. Наприклад, якби загальні приписи в усіх випадках містили посилання на існування спеціальних, то нормативно-правові акти незрівнянно збільшилися в обсязі, їх було б важко застосовувати. Тобто, автор допускає існування правових колізій лише у випадках, коли виправдано відвернення інших негативних наслідків [4, с. 25].

Вважаємо висловлений погляд не цілком аргументованим, адже запобігання “надмірному розростанню обсягів нормативного матеріалу” не має бути перешкодою в усуненні правових колізій. Завданням будь-якої правової держави повинно бути недопущення правових колізій, а особливо колізій підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, усіма можливими способами та засобами.

Зацікавленість науковців та практичних працівників колізійністю правових норм зумовлена необхідністю пошуку засобів їх усунення, адже ефективність правового регулювання, що є метою у будь-якої держави, забезпечується зокрема усуненням правових колізій у нормативно-правових актах. У науковій літературі виділяють три основні способи вирішення правових колізій: попередження, усунення та подолання.

Так, С. Погребняк визначає попередження колізій у законодавстві як заходи, що дають змогу запобігати їх появі ще на стадії підготовки, прийняття і введення в дію нормативних актів до набуття ними чинності. На думку автора, це є найоптимальнішим варіантом, адже в такому разі система законодавства не видозмінюється [14, с. 5, 6].

Слід погодитися з висловленою думкою, що саме запровадження комплексу превентивних заходів дає змогу мінімізувати виникнення усіх видів правових колізій. При вирішенні питання правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення основним засобом запобігання їх виникненню є систематизація та кодифікація адміністративно-деліктного законодавства, що ж до попередження окремих видів колізій, то їх вирішення можливе завдяки закріпленню загальних і спеціальних норм в одному нормативному акті та вчасне внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів.

На думку М. Власенка, двома основними формами вирішення суперечностей правового регулювання є їх усунення та подолання. При цьому подолання є менш ефективним, оскільки передбачає лише вирішення конкретної колізійної ситуації, при цьому суперечливі норми не зникають, а при усуненні суперечливих правових норм необхідно внести зміни до нормативно-правових актів [5, с. 30].

Попередження та усунення недоліків – процес, що може тривати певний час, а їх подолання має здійснюватись негайно у процесі правозастосувальної діяльності. Вироблення системи правил щодо порядку подолання недоліків нормативно-правових актів України безпосередньо їх не вдосконалить, однак сприятиме належному застосуванню цих актів навіть за наявних недоліків (своєрідне опосередковане вдосконалення) [15, с. 17].

Пропонуючи шляхи подолання колізій норм кримінально-процесуального права, О. Капліна зазначає, що з погляду правозастосовника важливо, щоб певний механізм, що містить суперечності, був створений на законодавчому рівні, оскільки в країнах романо-германської системи права аргументування своєї позиції, що спирається на доктрину теорії права, не завжди знаходить підтримку і схвалення правозастосовників [16, с. 206]. Тому виправданими є пропозиції правознавців про прийняття закону “Про нормативно-правові акти”, у якому законодавчо було закріплено ряд положень про вирішення колізій правових норм або ж закріплення окремих норм, наприклад, у КУпАП. Такі закони діють зокрема у Білорусі, Болгарії, Казахстані, Угорщині.

Адміністративно-деліктним законодавством деяких європейських держав передбачено окремі норми, які закріплюють правила вирішення “конфлікту” визначення, розмежування підвідомчості справ про адміністративні правопорушення. Так, Декрет – Закон Португальської Республіки № 433/82 від 27.10.1982 р. визначає, що у випадку, коли виникає “конфлікт компетенцій”, він вирішується у порядку пріоритетності на користь того органу, який першим заслухав обвинуваченого у зв’язку із порушенням порядку, перший висунув вимогу щодо заслуховування обвинуваченого поліцейськими органами або першим отримав від поліцейських органів матеріали про заслуховування обвинуваченого (ст. 37 Декрету-Закону).

Дослідивши способи подолання правових колізій, вважаємо, що одним із способів їх подолання є тлумачення норм права. Тлумачення норм права (інтерпретація норм права) – це розумова інтелектуальна діяльність суб’єкта, пов’язана із встановленням їх точного значення (змісту), тобто тлумачення має на меті правильне та точне розуміння та застосування закону, виявлення його сутності, яку законодавець вклав у словесне формулювання, яке не вносить змін і доповнень до чинних правових норм [17, с. 39, 40].

Як зауважує М. Марченко, необхідність тлумачення зумовлена тим, що в процесі його здійснення уточнюється не лише загальний зміст та значення норми, але й більш значимі її елементи, а саме: головна мета прийняття нормативно-правового акту, його роль та призначення, можливі наслідки застосування, місце нормативно-правового акту у системі законодавства та характер його взаємодії з іншими актами. Тлумачення норм права створює передумови не лише для глибшого розуміння нормативно-правових актів та норм, які в них містяться, але й для ефективного їх застосування [18, с. 614].

Об'єктивна необхідність тлумачення правових норм потрібна насамперед тому, що вони формуються, виражаються за допомогою, як правило, вкрай загальних, абстрактних понять, а також полісемічних, багатозначних термінів, які за різних умов різні суб'єкти можуть розуміти доволі неоднозначно. Тобто, окрім з'ясування змісту норми, перед суб'єктами, уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення в процесі правозастосування та правореалізації, постає питання правильного розуміння змісту юридичної норми, проте тлумачення норм права не дає змоги подолати наявні правові колізії.

Висновки. Підсумовуючи висловлені міркування, слід виділити певні ознаки правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення: такі колізії є підставою виникнення суперечностей та розбіжностей у регулюванні підвідомчості розгляду адміністративно-деліктних справ; колізії виникають лише у випадку існування двох і більше норм, які регулюють питання визначення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення; правові колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення можуть виникати лише між нормами внутрішнього національного законодавства, що є джерелами адміністративно-деліктного права; такі колізії ускладнюють правозастосовну практику; подолання правових колізій не зумовлює припинення колізійності законодавства загалом; усунути такі колізії можливо виключно внесенням змін та доповнень до чинного законодавства про адміністративні правопорушення, а також кодифікацією адміністративно-деліктних норм.

1. Лилак Д. Д. *Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика): дис. ... канд. юрид. наук 12.00.01.* – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 175 с.
2. Тихомиров Ю. *Юридическая коллизия, власть и правопорядок* / Ю. Тихомиров // *Государство и право.* – 1994. – №1. – С. 3–11.
3. *Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. Конструкції та наук. концепції): навч. посіб.* / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
4. Мірошніченко А. М. *Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні.* – 2-ге вид., перероблене і доповнене. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 270 с.
5. Власенко Н. А. *Коллизионные нормы в советском праве.* – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та. – 1984. – 100 с.
6. Рабінович П. М. *Основи загальної теорії права і держави: навч. посібник.* – 3-тє вид., змінене і доп. – К.: ІСДО, 1995. – 100 с.
7. Портнов А. В., Москалюк О. В. *Види колізій у законодавстві України* / А. В. Портнов, О. В. Москалюк // *Юрист України.* – 2012. – № 1, 2. – С. 5–12.
8. *Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII* // *Відомості Верховної Ради.* – 201. – № 40, 41. – Ст.379.
9. Капліна О. В. *Колізії норм кримінально-процесуального права і шляхи їх подолання* / О. В. Капліна // *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права.* – 2007. – №1(21). – С. 204, 205.
10. *Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР* // *Відомості Верховної Ради України.* – 1997. – № 2. – ст.170.
11. *Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України від 16.09.2014 № 1680-VII.* – *Відомості Верховної Ради.* – 2014. – № 45. – ст.2043.
12. *Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII.* – *Відомості Верховної Ради.* – 2014. – № 2. – ст.892.
13. Сирый Н. И. *“Коллизии законов” в украинской правовой доктрине* // *Колізії у законодавстві України: проблеми теорії і практики.* – К.: Генеза. – 1996. – С. 37, 38.
14. Погребняк С. П. *Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01* – Х.: НЮА ім. Ярослава Мудрого, 2001. – 19 с.
15. Косович В. *Недоліки нормативно-правових актів: загальнотеоретична характеристика та шляхи боротьби з ними* // *Вісник Львівського національного університету.* – Серія юридична. – Випуск 56. – 2012. – С. 17.
16. Капліна О. В. *Колізії норм кримінально-процесуального права і шляхи їх подолання* / О. В. Капліна // *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права.* – 2007. – №1(21). – С. 206.
17. Юхимюк О. М. *Тлумачення норм права як спосіб подолання правових колізій* / О. М. Юхимюк // *Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих вчених: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Донецьк, 25 лютого 2011 р.).* У 2 ч. – Донецьк: Цифрова типографія, 2011. – Ч. 1. – С. 39–41.
18. Марченко М. Н. *Теория государства и права: учебник.* – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юридический дом “Юстицинформ”. – 2004. – 704 с.